

Slovenská cesta Ivana Sekaniny v srpnu 1938 ve světle soukromé korespondence

MILAN POKORNÝ (PRAHA)

Key words:

Left-wing solicitor Ivan Sekanina, his journey to Slovakia in 1938 reflected in his yet unknown private correspondence, disillusionment

Abstract:

The author of the present study analyses the private correspondence of the Czech left-wing solicitor Ivan Sekanina reflecting his unsuccessful journey to Slovakia in 1938 in the period of the political crisis leading to Munich Agreement. Though it has prevalently a private character, it fully reflects the critical situation of the pre-war Czechoslovak state and the general disillusionment of the author.

I.

Pramenné studium je neodmyslitelnou součástí literárněhistorické práce. Analýza deníkových zápisů, korespondence a dalších pramenů může přinést zásadní poznatky genetické, strukturální či recepční povahy, jindy pouze doplní či zpřesní stávající paradigma. Avšak ani ten typ pramenného studia, který nevede ke kvalitativnímu posunu v míře poznání daného jevu, nemusí ustrnout na bázi pozitivisticky motivovaného kumulování okrajových informací. V duchu hermeneutické estetiky může tento typ pramenných dokladů být užitečný literárnímu historikovi, jenž se pokouší vnímat literární proces jako strukturu vzájemně provázaných příběhů, jejichž gnoseologická hodnota není dána pouze ryze deskriptivními kritérii, ale také dějinnou ontologickou zkušeností recipienta. Je-li konečným smyslem humanitních věd pochopení historicko-psychologického kontextu lidské existence, může studium pramenů, jejich vypovídací hodnota nemění stávající paradigma, vytvářet předpoklady pro lepší rozumění dějinným souvislostem, resp. dějinám působení (Wirkungsgeschichte), o nichž Gadamer hovoří jako o nezbytném předpokladu procesu rozumění. Četba a interpretace pramenů jako vytváření „horizontu minulosti“ pak je

předpokladem pro lepší a úplnější pochopení zkoumaného jevu: v gadamerovském pojetí odstupu lze komentovat dějinný fakt takovými otázkami, jaké byly v době, již daný fakt přiřazujeme, nemožné. „*Na počátku veškeré historické hermeneutiky musí stát řešení abstraktního protikladu mezi tradicí a historií, mezi dějinami a jejich poznáním.*“¹

Takto lze přistoupit k interpretaci dosud neznámého konvolutu osmi dopisů Ivana Sekaniny² jeho ženě Gertrudě Sekaninové z léta 1938. Tento soubor byl autorem příspěvku zakoupen v pražském antikvariátu v Dlážděné ulici v druhé polovině 80. let minulého století a dosud nebyl publikován.

Adresátkou je ve všech případech Dr. Gertruda (až na jednu výjimku v adrese označovaná zkráceným křestním jménem Truda) Sekaninová³, advokátka, Královská 13, Praha X – Karlín.⁴

10. 8. 1938 Vranov nad Dyjí

Srdečný pozdrav. Sedíme zklamaně na přehradě, protože jediná možná motorka nám před nosem ujela. Přijeli jsme z Mor. Budějovic, kde jsme spali, o 30 vteřin pozdě. Ivan

(V pravém spodním rohu připsán podpis Jar. Kratochvíl.⁵)

¹ GADAMER, Hans-Georg: *Warheit und Methode*. Tübingen, J.C.B.Mohr 1965, s. 267.

² Ivan Sekanina, 31. 10. 1900 Nové Město na Moravě – 21. 5. 1940 Sachsenhausen-Oranienburg. Levicový právník, kulturní publicista a redaktor. V letech 1919–1923 studoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy, poté působil jako advokátní koncipient a od roku 1929 vedl vlastní advokátní kancelář. Byl činný například v organizacích Studentský klub socialistického sjednocení, Kostufra, Svaz přátel SSSR, Levá fronta, Výbor na pomoc demokratickému Španělsku, Šaldův komitét či Rudá pomoc a v časopisech Nové Proudý, Avantgarda, DAV.

³ Truda Sekaninová, roz. Stiasná, v druhém manželství Čakrtová, 21. 5. 1908 v Budapešti – 30. 12. 1986 v Jihlavě. Po studiích Právnické fakulty UK koncipientka v advokátní kanceláři I. Sekaniny, v roce 1935 se za něj provdala. Za války vězněna v koncentračních táborech, po roce 1945 první náměstkyně ministra zahraničí, vedoucí stálé delegace ČR při OSN, ředitelka odboru na ministerstvu školství, členka ÚV KSC, poslankyně Národního shromáždění, místopředsdkyně Čs. svazu žen. Po roce 1968 vyloučena z KSC, spoluzakladatelka Charty 77, spolupracovnice VONS.

⁴ Pohlednice, 14,2 x 7,1 cm, text na rubu plnicím perem.

⁵ Jaroslav Kratochvíl, 17. 1. 1885 Tučapy – 20. 3. 1945 Terezín. Prozaik, publicista. V letech 1916–1920 příslušník legií, poté při civilních zaměstnáních levicový kulturně politicky činitel. S J. Kratochvílem se I. Sekanina setkal nejpozději roku 1924 při zakládání Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, sprátelili se v druhé polovině 30. let při práci ve Výboru pro

15. 8. 1938 Moravská Ostrava

Ještě jednou jsem musil do Ostravy, protože včera jsem strhl ruční brzdu na Mas. chatě. Zítra odjíždíme na Slovensko. Ivan

16. 8. 1938 Oravský zámok

O 13. hodině přestalo pršet, a tak jsme se rychle přemístili na Oravu. Zde pršelo až do našeho příchodu. Tak nevím. Ivan

18. 8. 1938 Levoča

Srdečný pozdrav z Levoče. Večer jsme ve Štosu. Zdržíme se tam asi 3 dny. Pozdrav všem. Ivan

25. 8. 1938 Košice

Srdečný pozdrav z Košic. Přestože čtvrtý den stále prší, jedu do Bratislavy. Ve Štosu jsem to již déle vydržet nemohl. Snad budu již v pondělí v Praze. Ivan

(V levém spodním rohu připsán podpis Ivan Horváth.⁶)

25. 8. 1938 Lučenec

Sedím v Lučenci. Dal jsem si v Košicích přitáhnout brzdu a oni to udělali po slovensky. Vůz se sotva hýbal, a tak jsem musil každý kopec jeti na jedničku. Výsledek celkom jasný. V Lučenci prskal motor jako v červenci v Brodě. Musil jsem jej dát do servisu. A říkám: Zkrátka a dobře jsem oběť. Ivan

26. 8. Sv. Kříž nad Hronom

Tak už jedu dále se spraveným autem, ale nevím. Aspoň se člověk nenudí. Do večera snad budu v Bratislavě. Srdečný pozdrav všem. Ivan

27. 8. 1938 Bratislava

Nic se mi nedaří. Ti, s nimiž jsem měl jednat, jsou všichni na dovolené. Clementisová mi dala Tvůj lístek, ale jak vidím, ani Dunaj, ani škic, ani kukuřici neužiji. Jediné, co zbývá z loňska, je Tvarožek⁷, a to je málo. Pozdrav všem. Ivan

pomoc demokratickému Španělsku.

⁶ Ivan Horváth, 26. 7. 1904 Senica – 5. 9. 1960 Bratislava. Prozaik. Po studiích v Praze a Bratislavě činný v advokátské praxi, po roce 1945 ve vysokých politických funkcích (povereník sociální péče, místopředseda SNR, velvyslanec v Budapešti. V roce 1950 odsouzen za „buržoazní nacionalismus“, roku 1959 propuštěn z vězení.

Zmíněný konvolut nám umožňuje detailně zmapovat Sekaninovu patrně poslední cestu na Slovensko v druhé polovině srpna 1938, krátce před podpisem Mnichovské dohody. Sledujeme jeho cestu přes Moravu (Vranov nad Dyjí a Ostravu) a dále přes Oravu, Levoču, Košice, Štos, Lučenec, Sv. Kríž nad Hronom až do Bratislavy. O celé slovenské cestě Ivana Sekaniny nejsou v dostupné literatuře k dispozici žádné informace. Nezmínují se o nich ani Sekaninovi monografisté.⁸

II.

Sekaninův zájem o Slovensko se datuje již jeho od studentských let. Dne 8. listopadu 1918 hovořil v aule prostějovského gymnázia jako zástupce studentů na shromáždění k výročí bělohorské porážky o významu ustavení Československé republiky a o tři dny později se spolu s přítelem Jiřím Wolkerem přihlásil do československé armády na ochranu jihovýchodních hranic republiky před Maďarskou republikou rad a na rozdíl od přítele na Slovensko skutečně odjel: po pobytu v týlu byl převelen k 1. sokolskému praporu do Bratislavy, kde prožil nějaký čas v poli, do školy se vrátil 10. března 1919 a maturitu kvůli tomuto několikaměsíčnímu zdržení musel skládat v náhradním termínu.

Když se pak od října 1919 stal studentem Právnické fakulty Univerzity Karlovy, k okruhu jeho nových přátel se brzy přiřadili slovenští studenti Vladimír Clementis⁹, Ján Poničan, Vladimír Okáli, Ladislav Novomeský a

⁷ Ján Tvarožek, 25. 7. 1889 Brezová – 7. 4. 1972 Bratislava. Od prosince 1914 v ruském zajetí, 1917–1921 příslušník legií. Poté majitel likérky. Člen Matice slovenské, Spolku slovenských spisovatelů, Muzeální slovenské společnosti. Finančně podporoval mladé slovenské umělce. Za druhé světové války vězněn za pomoc partyzánům. Koncem 60. let založil Sdružení legionářů.

⁸ SEKANINA, Petr: *Ivan Sekanina. 1900–1940*. OREGO, Praha 2005; MAREK, Pavel: *Ivan Sekanina (1900–1940). Stručný nástin života a díla právníka, politika a kulturního pracovníka – bojovníka proti fašismu*. Nové Město na Moravě, Horácké muzeum 2000.

⁹ Vladimír Clementis, 20. 9. 1902 – 3. 12. 1952. Od roku 1921 studoval na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, kde se seznámil s I. Sekaninou. Byl činný ve sdružení slovenských socialistických studentů, od roku 1924 se podílel na vydávání časopisu DAV. Po studii byl do roku 1930 advokátním koncipientem, v letech 1931–1939 advokátem v Bratislavě, v březnu 1939 emigroval do Paříže, s čs. vojenskou jednotkou se přepravil do Anglie, kde působil do konce války v londýnském rozhlasovém vysílání pro Československo. Po válce státní tajemník na ministerstvu zahraničních věcí, od března 1948 do března 1950 tento resort vedl. V lednu 1951 zatčen, obviněn z pokusu o protistátní spiknutí a posléze popraven.

další. Nejvíce se sblížil s Clementisem, s nímž také nejjintenzivněji spolupracoval na různých projektech politického i kulturního charakteru. Patřila mezi ně Sekaninova pomoc Volnému sdružení studentů socialistů ze Slovenska, které vzniklo roku 1922, a redakční práce v časopise Avangarda založeném jako tribuna revoluční vysokoškolské mládeže v lednu 1925. Nejdůležitější je ovšem Sekaninovo působení v časopise DAV. Od podzimu 1924 se zúčastňoval se přípravných schůzek vedoucích k jeho založení; důvodem bylo do jisté míry jeho členství v organizaci Kostufra, která vydání prvního čísla DAVu zčásti financovala¹⁰. V letech 1929–1932 byl Ivan Sekanina jeho vydavatelem, v letech 1929–1931 též odpovědným redaktorem (v této funkci jej roku 1931 vystřídal Vladimír Clementis). Jako právník mohl Sekanina bezprostředně vznášet kvalifikované námitky vůči konfiskaci jednotlivých čísel, a zároveň měl po zákazu Rudého právo a Pravdy spoluurčovat politickou linii jednoho ze dvou periodik, jež převzala roli ústředních listů komunistické strany (spolu s DAVem to byla Fučíkova Tvorba). Výkonným redaktorem se stal Vladimír Clementis. O těsnosti pracovních a osobních svazků Ivana Sekaniny a slovenských intelektuálů svědčí mj i fakt, že sestra jeho první ženy Pavly Karla byla ženou Ladislava Nomoveského¹¹, či skutečnost, že jedním z korigentů v Sekaninově advokátní kanceláři byl právě i Vladimír Clementis.

I když Ivan Sekanina byl kvůli vytižení právníckou profesí vnímán spíše jako organizátor kulturních a kulturněpolitických aktivit, zabýval se některými otázkami i jako britký publicista. Připomeňme v této souvislosti jeho polemiku s tehdejším ministrem spravedlnosti Ivanem Dérerem nad jeho knihou *Československá otázka* (1935). Sekanina poukazoval na politicky utilitární příčiny zavedení a udržování pojmu „československý národ“ a z pozice příslušníka českého národa (což bylo v redakční poznámce s povděkem kvitováno) se postavil za koncepci dobrovolné spolupráce samostatných rovnoprávných národů s vlastními atributy včetně spisovného jazyka.¹²

Zmíněný článek je jedním z mnoha dokladů Sekaninovy trvalé pozornosti věnované česko-slovenským vztahům. Sekanina přitom nebyl typem salonního řečníka, naopak, jeho náklonnost k cestování a společenská povaha jej předurčovaly k práci „v terénu“, takřkajíc v první linii. Přátelství navázaná na pražských studiích byla motivací k řadě cest na Slo-

¹⁰ Srov. MAREK, Pavel: *Ivan Sekanina (1900–1940). Stručný nástin života a díla právníka, politika a kulturního pracovníka – bojovníka proti fašismu*. Nové Město na Moravě, Horácké muzeum 2000, s. 19.

¹¹ SEKANINA, Petr: *Ivan Sekanina. 1900–1940*. Praha, OREGO 2005, s. 31.

¹² SEKANINA, Ivan: *Panenský, írečtý nacionalizmus veľkomoravský*. DAV, 8, 1936, č. 7, s. 2–4.

vensko, kde působil jako komunistický funkcionář i právník (v Košicích byl například roku 1930 odsouzen na čtrnáct dní podle zákona na ochranu republiky), s Fedorem Soldánem sbíral slovenské lidové písně, po vzoru hlasitů dokonce podle svědectví L. Novomeského publikoval program konkrétní pomoci nejchudším regionům, spočívající v plánovitém a efektivním pěstování zemědělských plodin apod.¹³ V roce 1936 se zúčastnil 1. kongresu slovenských spisovatelů v Trenčianských Teplicích.

Svou slovenskou cestou v druhé polovině srpna 1938 Sekanina hodlal patrně navázat na úspěch petiční akce československé inteligence Věrní zůstaneme z května 1938, k jejímž iniciátorům patřil. Na přípravě manifestu spolupracoval mj. i s Jaroslavem Kratochvílem, který již dříve jednal se spisovateli „středu“ o možnostech utvoření protifašistické fronty a o společném veřejném vystoupení na obranu republiky.¹⁴ Poté, co manifest v Tvorbě vyšel, pokračovali Ivan Sekanina i Jaroslav Kratochvíl v práci v Petičním výboru Věrní zůstaneme, jemuž se podařilo pod prohlášení shromáždit více než milion podpisů, a zároveň byli činní ve Společnosti přátel demokratického Španělska (Kratochvíl byl roku 1937 delegátem mezinárodního kongresu spisovatelů v republikánském Španělsku).¹⁵ Právě zde došlo k jejich názorovému i osobnímu sblížení.¹⁶ Sekaninovu činnost v této organizaci v daném období potvrzuje i monografista P. Marek: „V zářijových dnech roku 1938 vyvinul řadu aktivit dokumentujících, že tato skupina levicových intelektuálů (tj. Společnost přátel demokratického Španělska – pozn. M. P.) se pod hrozbou fašismu sjednotila na principech demokracie, národní svobody a suverenity a postavila se proti hrozbě morálního rozvratu národa.“¹⁷

Srpnová Sekaninova a Kratochvílova cesta na Slovensko s největší pravděpodobností souvisela s těmito aktivitami. Doklad o jejich setkání s Ivanem Horváthem, představitelem sociálnědemokratického proudu slovenských intelektuálů, a s Jánem Tvarožkem, bývalým legionářem, me-

¹³ Srov. SEKANINA, Petr: *Ivan Sekanina. 1900–1940*. Praha, OREGO 2005, s. 97.

¹⁴ PINZ, Radko: *Cesta Jaroslava Kratochvíla*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1964, s. 256.

¹⁵ Společnost přátel demokratického Španělska byla i jednou z organizací stojících za přípravou manifestu Věrní zůstaneme. Původní iniciativa vzešla od sociálnědemokratických intelektuálů sdružených kolem Dělnické akademie a publikujících ve Studentské revui, Dělnické osvětě a Nové svobodě.

¹⁶ PYTLÍK, Radko: *Jaroslav Kratochvíl. Literární osobnost a dějiny*. Praha, Academia 1980, s. 188.

¹⁷ MAREK, Pavel: *Ivan Sekanina (1900–1940). Stručný nástin života a díla právníka, politika a kulturního pracovníka – bojovníka proti fašismu*. Nové Město na Moravě, Horácké muzeum 2000, s. 32.

cenášem mladých slovenských umělců, přítelem řady davistů a členem Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR¹⁸, svědčí o snaze překlenout dříve nepřekročitelné bariéry mezi jednotlivými politickými proudy československé levice.

V nastalé situaci bylo třeba už nikoli jen partnera k diskusi, nýbrž zkušeného organizátora účinných akcí – a tím měl být s největší pravděpodobností Sekaninův dávný přítel Vladimír Clementis. Sekaninova snaha vyhledat právě Clementise téměř jistě souvisí i s jeho potřebou získat objektivní informace o aktuálním vývoji československé otázky v mezinárodních souvislostech. Vladimír Clementis strávil celý duben a květen roku 1938 přímo v epicentrech evropské diplomacie Paříži a Londýně, kde hovořil na mírových manifestacích vystěhovaných Slováků, ale také na obdobných akcích Pařížanů, poskytoval rozhovory například pro Daily Herald, Daily Worker či Exchange Telegraph. O stanoviscích našich západních spojenců informoval české a slovenské čtenáře v sérii článků psaných do Rudého práva a Slovenských zvestí. Ve dnech Sekaninovy slovenské cesty však bohužel pobýval opět v Paříži na konferenci RUP (Světového sdružení pro mír), jež se konala ve dnech 23. a 24. srpna 1938¹⁹. Sekaninova snaha získat co nejvíc informací přímo od důvěryhodného přítele a dohodnout s ním plán dalších protifašistických aktivit tak skončila neúspěchem.

III.

V konvolutu citovaných dopisů se slovenský topos zjevuje s bezprostřední přímostí. Heslovité záznamy privátního charakteru vyjadřují zklamání z průběhu cesty, a to hned v trojím slova smyslu, chceme-li ve třech významových rovinách. Tou nejmarkantnější a v textu nejvýraznější přítomnou je rovina jevově deskriptivní, „anekdotická“, poukazující na opakující se potíže s dopravou. („*Sedíme zklamaně na přehradě, protože jediná možná motorka nám před nosem ujela. Přijeli jsme z Mor. Budějovic, kde jsme spali, o 30 vteřin pozdě.*“ – „*Ještě jednou jsem musil do Ostravy, protože včera jsem strhl ruční brzdu na Mas[arykově] chatě.*“ –

¹⁸ „Davisti sa zúčastnili aj kampane za demokratické Španielsko (Laco Novomeský bol až v Španielsku) a proti fašizmu. Založili odbočky spoločnosti pre hospodársko-kulturné styky so SSSR v Bratislave a v Košiciach, získali do nich ľudí stojacich mimo komunistickej strany (Hana Gregorová, Jozef Gregor-Tajovský, Ján Tvarožek, Ján Lehký, Vilo Figuš, Elo Šándor, Valentovič, Korbeľ atď.)...“ PONIČAN, Ján: *Svedectvo o davistoch*. In: DAV. Spomienky a štúdie. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1965, s. 317.

¹⁹ CLEMENTIS, Vladimír: *Vzduch našich čias II. Články, state, prejavy, polemiky 1934–1938*. Bratislava, Vydavateľstvo politickej literatúry 1967, s. 453.

„Dal jsem si v Košicích přitáhnout brzdu a oni to udělali po slovensky. Vůz se sotva hýbal, a tak jsem musil každý kopec jeti na jedničku. Výsledek celkom jasný. V Lučenci prskal motor jako v červenci v Brodě. Musil jsem jej dát do servisu. A říkám: Zkrátka a dobře jsem obět.“²⁰)

Tyto komplikace technického rázu jsou provázeny narůstajícím zklamáním z nezdaru mise, jež měla patrně přispět k další aktivizaci československé profašistické fronty.

Třetí rovinou, jež dodává korespondenčním záznamům celé cesty symbolický rámeček, je popis tísnivé, neutěšené atmosféry, charakterizované nepřízní počasí. („O 13. hodině přestalo pršet, a tak jsme se rychle přemístili na Oravu. Zde pršelo až do našeho příchodu.“ – „Přestože čtvrtý den stále prší, jedu do Bratislavy. Ve Štосу jsem to již déle vydržet nemohl.“) Toto konstatování má bezpochyby informačně nevýznamnou estetizující, ornamentální funkci, nicméně ve zmíněném trojím kontextu čtení nabývá až existenciální působivosti, což dobře dokládá povzdech v posledním dochovaném listku: „Nic se mi nedaří.“

Zdánlivá marginálnost soukromých sdělení adresovaných manželce je vyvažována diachronním pohledem, jenž dává životopisným faktům souvislosti vztažené k širšímu horizontu, než je život jedince.

Sekaninova snaha podílet se na aktivizaci všech protifašisticky smýšlejících občanů, nyní již bez ohledu na jejich politické smýšlení, dosáhla pomyslného vrcholu vyhlášením manifestu Věrní zůstaneme v květnu 1938 a následnou mohutnou podpisovou akcí, která pod toto provolání shromáždila na milion podpisů. Následující měsíce jeho života v zásadě už jen kopírovaly osud celé republiky. V létě roku 1938, kdy Runcimanova mise vytvářela předpoklady k přijetí mnichovského diktátu, zároveň bylo možno zaznamenat stále agresivnější prosazování autonomistického programu Hlinkovy slovenské ľudové strany (19. srpna 1938 předložila HSLS československému parlamentu v pořadí již třetí návrh na autonomii Slovenska). V této situaci se uskutečnila jeho slovenská cesta.

Optimismus jarních měsíců, vyjadřovaný manifestačně provedenou mobilizací, masovými shromážděními a podpisovými akcemi na podporu republiky, nahrazovalo na sklonku léta stále silnější tušení marnosti a bezvýhodnosti. Schylovalo se ke katastrofě a tísnivá, syrová atmosféra předznamenávající události příštích měsíců jako by rezonovala na každém řádku soukromé korespondence Ivana Sekaniny²⁰. Jejím čtením lze rekonstruovat „horizont minulosti“, jenž umožní plnější pochopení historicko-

²⁰ Ivan Sekanina byl zatčen gestapem 16. března 1939 v rámci akce Gitter, uvězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen-Oranienburg, vyslýchán v Berlíně, poté převezen zpět do koncentračního tábora, kde byl 21. 5. 1940 bestiálně ubit v trestném oddělení tábora.

psychologických souvislostí jedinečného příběhu jako nositele obecně sdělného poselství.

